

ЎЗБЕКИСТОН ИНВЕСТИЦИОН САЛОҲИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Севара Рустам қизи Яхшимуратова
ТДИУ ассистент-ўқитувчи,

Айханум Рустамовна Яхшимуратова

Прогнозлаштириш ва макроиктисодий тадқиқотлар институти тадқиқотчиси
yaxshimuratovasevar@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада инвестицияларнинг, жумладан хорижий инвестицияларнинг мамлакат иқтисодиёти ривожлантиришдаги аҳамияти долзарб эканлиги ҳамда уларнинг мазмун-моҳияти ақс этирилган. Шунингдек, мамлакат ҳудудига хорижий инвестицияларни жалб қилишни ҳозирги кундаги ҳолати ҳамда инвестицияларни жалб қилишни фаоллаштириш чора-тадбирлар тўрисида таклифлар келтириб ўтилган.

Калит сўзлар. Хорижий инвестиция, инвестиция лойиҳалари, инфратузилма, инвестиция муҳити, инвестицион сиёсат.

SOME TOPICAL ISSUES OF STUDYING FOREIGN INVESTMENTS IN THE DEVELOPMENT OF INVESTMENT POTENTIAL OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

This article reflects the relevance of investments, including foreign investments, in the development of the country's economy, as well as their essence. Also, suggestions were made about the current state of attracting foreign investments to the territory of the country and measures to activate investment attraction.

Keywords. Foreign investment, investment projects, infrastructure, investment environment, investment policy

КИРИШ

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, қайси давлат фаол инвестиция сиёсатини юритган бўлса, ўз иқтисодиётининг барқарор ўсишига эришган. Шу сабабли ҳам инвестиция - бу иқтисодиёт драйвери, ўзбекча айтганда, иқтисодиётнинг

юраги, десак муболага бўлмайди. Инвестиция билан биларга турли соҳа ва тармоқларга, ҳудудларга янги технологиялар, илғор тажрибалар, юксак малакали мутахассислар кириб келади, тадбиркорлик жадал ривожланади.¹

Биз инвестиция деганда келгусида бирор даромад (фойда) олиш ёки ижтимоий самарага эришиш мақсадида қонун доирасида ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг турли жабхаларига инвесторлар(сармоядорлар) томонидан қўйиладанган барча турдаги мулкӣ, молиявий ва интеллектуал бойликларни тушунишимиз мумкин. Бошқача айтганда, инвестициялар-мулкчиликнинг ҳар хил қўринишларидаги моддий, молиявий ва номоддий бойликларни иқтисодий - ижтимоий даромад, самара олиш мақсадида муомалага киритишдир.

Мамлакат иқтисодиётини юксалтириш, замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозланган янги корхоналарни барпо этиш ҳамда реконструкция қилиш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш катта аҳамият касб этади. Авваламбор, аҳоли бандлиги, унинг иш ҳақи ва даромадларини ошириш каби энг муҳим ижтимоий муаммоларни ечиш имкониятини беради. Шу боисдан ҳам мамлакатимизга хорижий инвестициялар жалб этаётган корхоналарни иқтисодий рағбатлантириш ва зарурий шароитларни яратиб бериш ўта муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Хорижий инвестицияларни жалб этмай, айниқса, етакчи тармоқларда чет эл инвестициялари иштирокини кенгайтirmай туриб, иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва модернизациялаш, корхоналарни замонавий техника билан қайта жиҳозлаш ҳамда рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мумкин эмас. Мамлакат иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб этилиши унинг иқтисодий имкониятларининг кенгайишини тезлаштириб, барча соҳаларда ички имкониятлар ва резервларни ишга солиш, янги техника ва технологияни, экспортбоп товарларни ўзлаштиришга, уларни ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш орқали давлатимиз иқтисодий қудратини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

2019 йил 25 декабрда қабул қилинган “Чет эл инвестициялар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 3-моддасида “Чет эл инвесторлари асосан даромад (фойда) олиш мақсадида тадбиркорлик фаолияти ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа турдаги фаолият объектларига қўшадиған барча турдаги моддий ва номоддий бойликлар ҳамда уларга доир ҳуқуқлар, шу жумладан, интеллектуал

¹ Ш.М.Мирзиёев. Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2018-йил 28-декабр. 9-бет

мулкка доир ҳуқуқлар, чет эл инвестицияларидан олинган ҳа қандай даромад Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чет эл инвестициялари деб эътироф этилади”.²

Хорижий инвестицияларнинг умумий таърифи Ф. Хениуснинг 1947 йил АҚШда чоп этилган ташқи савдо луғатининг 2-нашрида қуйидагича берилган: “Хорижий инвестициялар – бу бир мамлакат ҳудудидан иккинчи мамлакат ҳудудига киритилган, экспорт қилинган инвестициялар”³.

Бундан ташқари, профессор Д.Ғозибековнинг хорижий инвестициялар тўғрисидаги назарий қарашларида қуйидаги фикрлар баён этилган: “Чет эл инвестициялари бир иқтисодиёт субъекти капиталини ўзга иқтисодиётга муайян муддатга боғлаш бўлиб, ички инвестициялардан рисклар кенглиги билан фарқланган ҳолда, ҳуқуқий шароитларнинг, инвестиция муҳитининг ўзгариши билан тавсифланади ва натижада мамлакатлар ва минтақалар бўйлаб капитал кўчиши юз беради”.⁴ Ушбу фикрлардан шундай хулоса қилиш мумкинки, хорижий инвестициялар бир мамлакат иқтисодиётидан мутлоқ бошқа давлат иқтисодиётига кўчувчи капитал бўлиб, у рисклар доираси кенглиги билан ички инвестициялардан фарқланади.

Мамлакатларнинг иқтисодиёти тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни

жалб қилишнинг жозибдорлигини белгиловчи омиллар мавжуд ва улар қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- ✓ бозор омиллари(ички бозор ва экспорт имкониятлари);
- ✓ бой табиий ресурсларнинг мавжудлиги;
- ✓ ишлаб чиқариш харажатлари омиллари;
- ✓ инвестиция муҳити;

Қатор иқтисодчи олимлар хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш – бу барқарор иқтисодий ўсишнинг омили сифатида баҳолайдилар. Жумладан, Л.В.Стахованинг фикрича, “жаҳондаги бирон-бир давлат хорижий сармояларни жалб қилмасдан туриб тараққиётга ҳамда иқтисодиёт ривожига эриша олган эмас”⁵. Ёки, О.С. Сухарев, С.В.Шманев, А.М.Курьяновлар олиб борган тадқиқотлари хулосасига кўра, “Ислоҳотларнинг дастлабки босқичида хорижий сармояларни миллий иқтисодиётга киритилиши тадбиркорликнинг

² Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 25 декабрдаги “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни.

³ Dictionary of International Trade. Global Marketing Strategies, 2015

⁴ G'ozibekov D. G'. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. – Т.: “Moliya”, 2003

⁵ Стахова Л.В. Управление инвестициями-М., 2001.

кељагаги сифатида баҳоланди”⁶.

Хорижий инвестицияларнинг ҳажми ошиши учун мамлакатда қулай инвестицион муҳитнинг шаклланган бўлиши талаб қилинади. Мамлакат иқтисодиётида инвесторлар учун қанчалик қулай ишбилармонлик муҳити яратилса, хорижий инвестициялар оқимини иқтисодиётга кириб келиш ҳажми ошиб боради ҳамда чет эллик инвесторларнинг ҳам мамлакат иқтисодиётига сармоя киритишга бўлган қизиқиши ва ишончи ортади. Хорижий инвестициялар ҳажмини ошириш асосида мамлакат иқтисодиётининг жадал ривожланишига эришиш мумкин.

Ушбу мақоланинг илмий-назарий асоси сифатида иқтисодий адабиётлар ҳамда илмий мақолалар, хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг инвестиция фаолияти, мамлакат ҳудудларига инвестицияларни жалб қилиш ва улардан самарали фойдаланиш бўйича изланишлари, уларнинг ёзма ва оғзаки фикр-мулоҳазаларини таҳлил қилиш, иқтисодий жараёнларни кузатиш орқали тегишли йўналишларда хулоса, таклиф ва тавсиялар берилган. Мавзунини ўрганиш жараёнида иқтисодий, мантиқий, илмий абстракциялаш, индукция, дедукция ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Статистика маълумотларига кўра сўнгги йилларда мамлакатимиз ҳудудлари ичида энг кўп хорижий инвестициялар Бухоро, Қашқадарё, Наманган вилоятлари ва Тошкент шаҳрига киритилган. Бу ҳудудларда сўнгги йилларда миқдори 11295 млрд. сўмдан кўп бўлган йирик инвестиция лойиҳалари ишга туширилди.

1-жадвал

Ҳудудлар кесимида жалб қилинган хорижий инвестициялар динамикаси⁷

Йиллар	2018 йил		2019 йил		2020 йил		2021 йил	
	млрд. сўм	жамига нисбатан % да	млрд. сўм	жамига нисбатан % да	млрд. сўм	жамига нисбатан % да	млрд. сўм	жамига нисбатан % да
Кўрсаткичлар								

⁶ Сухарев О.С., Шманев С.В., Курьяновлар А.М. Экономическая оценка инвестиций. – М.: ИНФРА-М, 2006.

⁷ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти www.stat.uz тегишли йиллардаги ахборотномалар маълумотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикаси	31350	100	86653,1	100	86647	100	104457,3	100
Қорақалпоғистон Республикаси	1512,1	4,8	3121,3	3,7	3759,9	4,34	3010,2	2,9
Андижон	878,6	2,8	2881,4	3,3	3500,7	4	5953	5,7
Бухоро	4189,9	13,4	5226,1	6	5563,8	6,4	11401,1	11
Жиззах	392,3	1,3	3716,3	4,3	5919,6	6,8	3821,1	3,7
Қашқадарё	8339,2	26,6	16711,5	19,3	13313,6	15,4	9077,7	8,7
Навоий	3662,1	11,7	6902,3	8	11359,7	13,1	9819,4	9,4
Наманган	2822,6	9	5313,6	6,1	3795	4,4	4339,8	4,1
Самарқанд	384,1	1,2	2799,8	3,2	3950,1	4,6	5633,6	5,4
Сурхондарё	1788,8	5,7	7557,6	8,7	6158,2	1	4992,2	4,8
Сирдарё	261,1	0,8	2853	3,3	3110,6	3,6	4940,2	4,7
Тошкент	1760,1	5,6	5595,2	6,5	5841,9	6,7	10515,5	10
Фарғона	1250,3	4	3538,2	4,1	4479,5	5,2	5124,6	4,9
Хоразм	355,5	1,1	2350,1	2,7	1801,4	2	2992,9	2,9
Тошкент шаҳри	3753,3	12	17995,7	20,8	14093	16,3	22835,6	2,2

Мамлакат ҳудудига жалб қилинган инвестициялар 2018 йилда Қорақалпоғистон Республикаси, Андижон, Жиззах, Самарқанд ҳамда Сирдарё вилоятларига нисбатан кам миқдорда инвестиция кирилган бўлса шу йилда энг коп инвестициялар Бухоро, Навоий, Наманган ҳамда Тошкент шаҳрига тўғри келади. 2019 йилда бу кўрсаткичлар Андижон, Сирдарё, Самарқанд ҳамда Жиззах вилоятларида нисбатан ўсган аммо Андижон, Хоразм, Фарғона вилоятларида сезиларли ўзгаришлар кузатилмаган. 2020 йилга келиб мамлакатимиз ҳудудига энг кўп хорижий инвестициялар Навоий, Тошкент шаҳрига жалб қилинган бўлса, Хоразм, Сурхондарё, Андижон ҳудудларида энг кам инвестициялар жалб қилинган. 2021 йилда ҳам бу кўрсаткичларнинг эн юқориси Қашқадарё, Навоий, Тошкент вилоятларига тўғри келади.

Қашқадарё вилояти ёнилғи энергетика соҳасидаги йирик саноатлашган ҳудудлардан бири бўлганлиги боис бу ҳудудга ҳар йили катта миқдорда хорижий сармоялар киритилмоқда. 2017 йилда Қашқадарё вилоятига 1951 млрд. сўм миқдорда жами хорижий инвестициялар жалб қилинган, бу рақам умумий инвестицияларга нисбатан 12 фоизни ташкил қилган бўлса, 2019 йилда бу кўрсаткич 16711 млрд. сўмни ва умумийга нисбатан 19,3 фоизни, 2021 йилда эса 9077 млрд. сўмни ва умумийга

нисбатан 8,7 фоизни ташкил этганлигини кўришимиз мумкин.

Мамлакатимиз ҳудудлари ичида нисбатан кам хорижий инвестициялар жалб қилинаётган ҳудудлар сирасига Андижон, Хоразм, Жиззах, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятларини киритиш мумкин. Мазкур ҳудудлар республика миқёсида киритилган жами хорижий инвестицияларга нисбатан 2-5 фоиз миқдорда чет эл сармояларини жалб қилмоқда. Айниқса бу рақамлар 2020 йилда дунёда ҳукм сурган коронавирус пандемияси даврида 1-2,5 фоиз миқдорида бўлган, 2021 йилга келиб эса бу ҳудудларга жалб қилинган хорижий инвестицияларулуши жамига нисбатан 2-5 фоизни ташкил қилган. Бу ҳудудларда хорижий инвестицияларга нисбатан маҳаллий инвесторларнинг сармоялари салмоғи кўпдир.

Ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда хорижий инвестиция лойиҳаларини амалга оширишнинг аҳамияти катта ҳисобланади. Бунинг афзалликларига қуйидагиларни келтириш ўринли:

Биринчидан, хорижий инвестициялар кўмагида корхоналарга замонавий техника ва технологиялар жорий қилиниб, экспортга мўлжалланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш ривожланади.

Иккинчидан, импорт ўрнини босадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, бунинг учун хорижий инвестицияларни иқтисодиётнинг етакчи соҳаларига йўналтириш орқали пировардида аҳолининг турмуш даражасини ошириш имкони яратилади.

Учинчидан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини жадаллаштириш ўсиб бораётган аҳолини иш жойлари билан таъминлаш имкониятларини оширади.

Тўртинчидан, корхоналарнинг эскирган ишлаб чиқариш қувватлари, моддий-техник базаси янгиланади ва улар техник жиҳатдан қайта қуролланади.

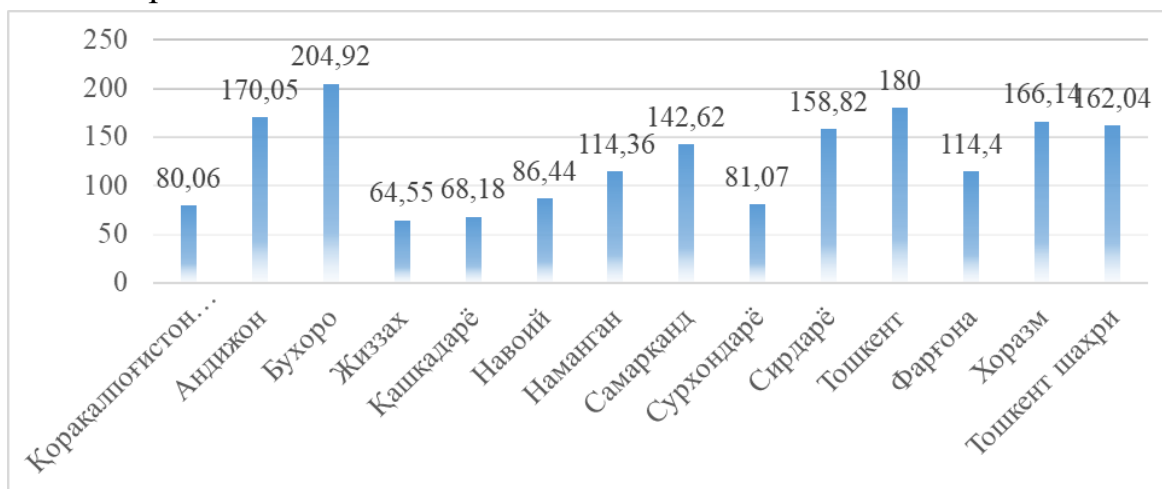
Бешинчидан, табиий ресурсларни қайта ишлайдиган корхоналар барпо этилади⁸.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни янада чуқурлаштириш, корхоналарнинг инвестиция фаолиятини жадаллаштириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта қуроллантириш дастурларини амалга оширишда хорижий инвестициялар, аввало, тўғридан-тўғри инвестицияларнинг ўрни бекиёсдир. Бунда илғор технологияларни татбиқ этиш, янги иш ўринлари яратиш ва шу асосда мамлакатимиз

⁸ Алматова Д. Минтақаларда инвестициялар жалб этишнинг муҳим йўналишлари. "O'ZIA" - "ЭВУ" 1/2012.

иқтисодиётининг барқарор ва бир маромда ривожланишини таъминлаш имконияти яратилади.

1-расм. 2021 йилда ҳудудлар бўйича хорижий инвестициялар ўсиш суръати, ўтган йилга нисбатан % да⁹

2021 йилда ҳудудларга жалб қилинган хорижий инвестицияларнинг ўтган 2020 йилга нисбатан ўсиш суръатини оладиган бўлсак Тошкент шаҳри, Бухоро вилояти, Тошкент вилояти, Андижон вилояти ўсиш суръатлари анча юқори эканлиги ва бунга инвестицион муҳитнинг қулай эканлиги сабабдан эришганлигини кўришимиз мумкин. Нисбатан камроқ ўсиш суръатига эришган ҳудудларга Жиззах, Қашқадарё, Сурхондарё вилоятларини, Қорақалпоғистон Республикасини киритиш мумкин. Мазкур ҳудудларда бу кўрсаткич 2020 йилга нисбатан 60-80 фоиз атрофида эришилган бўлиб, бу ҳам аслида пасайиш маъносини бермайди, чунки ўтган йилдаги хорижий инвестициялар салмоғи кўп бўлганлиги боис, 2021 йилда бу рақамга нисбатан ўсиш кузатилмаган ҳолос.

Жаҳон тажрибасининг кўрсатишича, иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш инвестицияларни, хусусан, турли соҳалардаги инвестиция лойиҳаларини амалиётга самарали татбиқ этиш билан таъминланади. Амалга оширилаётган инвестиция лойиҳаларининг ҳажмига қараб иқтисодиётда юз бераётган ўзгариш ва силжишлар ҳақида хулоса чиқариш мумкин.

Албатта, жаҳон иқтисодиётида нобарқарорлик ҳамда глобал пандемия шароитида Ўзбекистонга хорижий инвестицияларнинг кириб келиши аввало мамлакатимизда амалга оширилаётган инвестицион сиёсат билан, унинг кафолатланганлиги ва ҳавфсизлиги таъминланганлиги ва

⁹ Манба: Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти www.stat.uz тегишли йиллардаги ахборотномалар маълумотлари асосида тузилган.

ҳукумат томонидан ўз вақтида ва самарали қабул қилинган инқирозга қарши чора-тадбирлар билан асосланади.

Мамлакатимизда ҳукумат томонидан ушбу жараёни ривожлантиришга қаратилган қатор муҳим чора-тадбирларни мунтазам амалга ошириб келинмоқда. Хусусан, инвестиция фаолиятини ҳуқуқи асослари такомиллаштириш мақсадларида қатор қонун ҳужжатларига ва бошқа ҳуқуқий нормаларга жиддий ўзгаришлар киритилди. Бунинг натижасида миллий инвесторлар ва хориждан жалб қилинадиган инвесторлар учун берилаётган кафолатлар тизими янада мустаҳкамланди.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хорижий инвестициялар иштирокидаги янги корхоналар сонининг тобора ортиб бориши ва янгилари барпо этилаётгани давлатимизнинг бу соҳага бўлган катта эътибори ва уларга яратиб бераётган қулайликлари натижасидир. Шу боисдан ҳам мамлакатимизга хорижий сармояларни жалб этаётган корхоналарни иқтисодий рағбатлантириш ва улар учун зарур шароитларни яратиб бериш ўта муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Шунинг учун ҳам миллий иқтисодиётимизга хорижий инвестицияларни жалб қилишни янада фаоллаштиришда ва янги даражага олиб чиқишга доир қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарур:

✓ инфляция даражасини инвестицион лойиҳалар қиймат ўсишига таъсирини камайтириш, шунингдек, хорижий инвестициялар ҳажмини янада кўпайтириш;

✓ инвестицияларни реал ишлаб чиқариш соҳасига, яъни хомашёни қайта ишловчи тармоқларга жалб этиш;

✓ чет эл инвесторларига янада қулай инвестиция муҳитини яратиш мақсадида солиқ юқини камайтириш ва солиқ тизимини инвесторлар учун ҳам соддалаштириш;

✓ узоқ муддатли, паст фойзли тўғридан-тўғри хорижий кредит ресурсларини жалб этиш ишларини кучайтириш учун қулай ва жозибдор инвестицион муҳитни яратиш лозим;

✓ хорижий тажрибалардан келиб чиққан ҳолда хорижий инвесторларни давлат томонидан қўллаб-қувватловчи дастурлар ишлаб чиқиш.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, юқоридаги таклифларни амалиётда жорий этиш миллий иқтисодиётимизга хорижий инвестицияларни жалб этишни

янада фаоллаштиришга ижобий таъсир кўрсатади. Президент 09.01.2020 йилдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2020-2022 йилларга мўлжалланган Инвестиция дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4563-сон қарорни имзолади¹⁰. Ва шу қарор билан Ўзбекистон Республикасининг 2020-2022 йилларга мўлжалланган Инвестиция дастури тасдиқланди. Бунинг натижасидада ишлаб чиқаришни техник ва технологик жиҳатдан узлуксиз янгилаб бориш, иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, саноатни модернизация ва диверсификация қилишни изчил давом эттириш келгусида мамлакатимизда инвестицион сиёсатни тўлиқ амалга ошириш имкониятини яратилади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 25 декабрдаги “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни.
2. Ш.М.Мирзиёев. Инвесторлар учун қулай ва жозибадор шароит яратишга қаратилган амалий ишларимизни янада жадаллаштирамиз. Ўзбекистон Президентининг биринчи Тошкент халқаро инвестиция форумининг очилиш маросимидаги нутқи. 24.03.2022 йил (<https://president.uz/uz/lists/view/5077>)
3. Ш.М.Мирзиёев. Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2018-йил 28-декабр. 9-бет
4. Dictionary of International Trade. Global Marketing Strategies, 2015
5. G'ozibekov D. G'. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. - T.: “Moliya”, 2003. - B. - 23.
6. Стахова Л.В. Управление инвестициями-М., 2001. С-356.
7. Сухарев О.С., Шманев С.В., Курьяновлар А.М. Экономическая оценка инвестиций. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 243с.
8. Алматова Д. Минтақаларда инвестициялар жалб этишнинг муҳим йўналишлари. “O'ZIA” - “ЭВУ” 1/2012.
9. Karimov N.G', Хожиматов R. X., Razzoqov X.J. Investitsiya. “Iqtisodiyot”.-T-2019., O'quv qo'llanma. – B. 75-76.
10. Qosimov M.S. Investitsiya loyihalari tahlili. Darslik.-T: “ Innovatsion rivojlanish nashiriyot matbaa-uyi” – 2021. -B. 65-67.

¹⁰ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 10.01.2020 й., 07/20/4563/0034-сон, 18.08.2020 й., 06/20/6042/1190-сон

